

4. Коваль Т. І. Проблема створення електронного посібника у віртуальному середовищі Moodle / Т. І. Коваль, Т. В. Дамаскіна // Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2007. – С. 64–66.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / [С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 320 с.
6. Осадчий В. В. Використання системи дистанційного навчання Moodle у вищих навчальних закладах / В. В. Осадчий. – Мелітополь : РВЦ МДПУ, 2010. – 128 с.
7. Осадчий В. В. Створення електронного підручника: принципи, вимоги та рекомендації. Навчально-методичний підручник / В. В. Осадчий, С. В. Шаров. – Мелітополь : РВЦ МДПУ, 2011. – 120 с.
8. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. пед. вузов / Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001. – 272 с.
9. Тыщенко О. Б. Новое средство компьютерного обучения – электронный учебник / О. Б. Тыщенко // Компьютеры в учебном процессе. – 1999. – № 10. – С. 89–92.
10. Христочевский С. А. Электронные мультимедийные учебники и энциклопедии / С. А. Христочевский // Информатика и образование. – 2000 – № 2. – С. 12–16.
11. Шерпаев Н. В. Электронный учебник как основа учебно-методического комплекса / Н. В. Шерпаев // Материалы конференции "ИТО-2002". – М., 2002. – С. 35–37.

УДК 37.017(477) «195/200»

Мацейків Т. І.

кандидат педагогічних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВИХОВУЮЧОГО НАВЧАННЯ В ПІДРУЧНИКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (9 клас).

У статті розглядаються питання особливостей структури та змісту підручника з історії України для 9 класу, форм і методів організації навчально-виховного процесу, характеризується підручник з точки зору його виховних можливостей.

Ключові слова: виховна функція підручника; сутність, завдання, засоби виховуючого навчання; історія України.

Мацейків Т. І. Реализация принципа воспитывающего обучения в учебнике «История Украины» (9 класс). В статье рассматриваются особенности структуры и содержания учебника по истории Украины (9 класс), формы и методы организации учебно-воспитательного процесса, характеризуется учебник с точки зрения его воспитательных возможностей.

Ключевые слова: воспитательная функция учебника; сущность, задачи, методы, средства воспитывающего обучения; история Украины.

Matseykiv T. I. Implementation of principles of upbringing teaching in "History of Ukraine (9-th grade)". The article is a research of implementation of upbringing teaching principles in "History of Ukraine" textbooks, the necessity of modernizing national upbringing effectiveness: it studies various aspects of content and structure of "History of Ukraine" textbooks for 9th grade pupils, format and methodology of upbringing teaching process, its formation, determines the role of Ukrainian History lessons in forming pupils historical self-consciousness, which is one of the most essential constituencies of the national self-constituencies, the inalienable condition of its development.

Key words: principles upbringing teaching: essence, tasks, methods, instruments, history of Ukraine, educative function of textbook, national self-constituencies.

Нові тенденції у соціально-політичному, економічному та духовно-культурному житті України, її інтеграція у світовий та європейський освітній простір висувають принципово нові вимоги до національної системи освіти. Актуальність завдань зростає у зв'язку із сучасною трансформацією загальної середньої освіти. Її орієнтири закладено в нормативно-правових документах, в яких акцентується увага на необхідності гуманізації освіти, методологічній переорієнтації процесу навчання на розвиток і виховання особистості учня, визнання та поваги до її самобутності й самоцінності.

Особлива роль у цьому процесі покладається на історичну освіту. Саме вона має сприяти формуванню особистості, яка шанує загальнолюдські й національні цінності, керується морально-етичними критеріями у власній поведінці, відкриває учням шлях до самопізнання, духовного, соціального, культурного самовизначення [10].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про своєрідну позицію педагогів, психологів до виховуючого навчання. Значна більшість вчених стоїть на позиції позитивно-активного ставлення до нього, про що свідчить науковий пошук у цій царині (З. І. Васільєва, С. Т. Золотухіна, Н. С. Щуркова, І. Я. Лернер, В. І. Лозова, В. С. Ільїн, О. Я. Савченко, Л. В. Стукач, М. М. Фіцула та ін.). У дослідженнях цих учених характеризуються підходи до розкриття сутності виховуючого навчання: а) навчання – засіб виховання; б) навчання і виховання – відносно самостійні процеси, але навчання містить значні

можливості для виховання особистості; в) навчання і виховання – єдиний складний процес – «виховуюче навчання».

Мета цієї статті полягає в тому, щоб розкрити особливості структури та змісту підручника з історії України (9 клас), форм і методів організації навчально-виховного процесу, охарактеризувати можливості навчальної книги з точки зору її виховного потенціалу.

Сутність виховної функції навчання, за тлумаченнями педагогів С. Баранова, А. Дмитрієва, В. Селіванова, Н. Щуркової та ін., полягає у тому, що навчальна діяльність формує і розвиває у школярів основи наукового світогляду [6], систему моральних естетичних відносин [7]; виховує патріотичні, моральні якості, погляди, переконання, ідеали, естетичні почуття, дисциплінованість, працелюбність; ставлення до загальнолюдських цінностей, високе почуття громадянського обов'язку [4, с.144].

Аналіз наукової літератури дає підстави розглядати виховну функцію навчання як процес цілісного впливу на інтелектуальну, вольову сферу дитини засобами навчальної діяльності. Відповідно, виховні цілі навчання визначаються як майбутній результат цього процесу, тобто очікувані особистісні утворення, які проявляються у поведінці та свідомій діяльності особистості й характеризується сформованістю світоглядної сфери особистості (науковий світогляд, культура розумової праці та ін.); морально-емоційної сфери (моральних (загальнолюдських, державно-національних, громадянських, сімейних, особистісних); трудових, естетичних та інших уявлень, поглядів, переконань, якостей і почуттів) і розвитком вольових і соціально-значущих якостей особистості, самоцінки, набуттям нею певного соціального досвіду.

В історії розвитку педагогічної теорії та практики виховному впливу навчальної книги завжди надавалося великого значення. Сучасні дослідники П. Мороз, Т. Чубукова називають її як провідну та синтезуючу [9, с. 494]. За допомогою підручника реалізуються такі виховні завдання шкільної історичної освіти:

- формування історичної (соціальної) самосвідомості учнів;
- розвиток інтересу, виховання шанобливого і толерантного ставлення до історії, релігії, культури свого та інших народів світу;
- вироблення ціннісних орієнтацій і переконань суб'єктивних індивідуальних, етичних і естетичних критеріїв ставлення до різноманітних аспектів світової цивілізації, її розвитку і визначення власної ролі в ній;
- створення умов для набування учнями науково обґрунтованих знань про діалогічний, безпечний спосіб взаємодії з людьми, природою, культурою і цивілізацією.
- розвиток творчого і критичного мислення в учнів;
- виховання світоглядної, моральної, політичної, художньо-естетичної культури в учнів [8, с. 517].

У курсі історії у 9 класі закладено великий виховний потенціал. Зокрема, знання основного змісту історичного процесу, засвоєння спадщини матеріальної і духовної культури української культури, історичне осмислення уроків минулого сприяє формуванню раціонально-логічного компоненту національної самосвідомості учнів і здійснюється через:

- а) вироблення просторових уявлень учнів про етнічну територію;
- б) вивчення історії української державності, зовнішньополітичної діяльності державних утворень на території України; історії національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність, за відновлення української державності;
- в) опанування історією виникнення української національної ідеї, ознайомлення зі спробами її реалізації;
- г) вивчення життя і діяльності історичних діячів, видатних постатей в історії України;
- д) вивчення історії розвитку української культури, історії рідного краю, історії створення української національної і державної символіки.

Для вирішення зазначених завдань важливим є підбір і використання ефективних методів і прийомів навчання, які б забезпечили виховний, розвиваючо-формуючий вплив історії України.

Курс історії України в 9 класі розпочинається з подій, пов'язаних з ліквідацією Російською імперією української державності, черговим розподілом українських земель і боротьбою прогресивних сил за національне відродження. Автор підручника пропонує, використовуючи проблемний, частково-пошуковий словесні методи навчання, підвести учнів до розуміння того, що основна причина існуючих проблем нації криється у відсутності власної держави, в можливості самостійно їх вирішувати.

Важливу роль у формуванні розуміння ролі держави в житті українського народу належить такому методу, як евристична бесіда. На уроці «Український національний рух наприкінці 40-х років XIX ст.», «Кирило-Мефодіївське братство», розглядаючи питання про програмні документи цього товариства, увагу учнів необхідно зосередити на планах братчиків щодо суспільного устрою майбутньої держави. Бесіда проводиться за запитаннями:

1. У яких документах викладені програмні документи Кирило-Мефодіївського братства?
2. Якою вони уявляли собі майбутню слов'янську державу?
3. Як ви вважаєте, чому вони взяли за зразок державний устрій США?
4. Якими, на думку керівників товариства, мали бути органи влади і управління майбутньої федерації?
5. Яке місце в майбутній державі відводилося Україні?

6. Як ви вважаєте, чи реальними були плани членів товариства?

Вивчаючи історію розвитку національно-визвольного руху на українських землях у 70–90рр. XIX ст., учням пропонується розглянути й охарактеризувати програмні цілі таємного Братства тарасівців, яке своєю кінцевою метою проголосило здобуття повної державної незалежності України, а також перших політичних партій на західноукраїнських землях і політичних партій Наддніпрянщини, які бачили Україну як самостійну державу, або автономну у складі Російської чи Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Учні мають чітко розрізняти автономістський і самостійницький напрями в українському русі і давати оцінку їх ідеям і діяльності.

Велике виховне значення має вивчення життя й діяльності видатних історичних осіб. Це сприяє «олюдненню» історії, робить її повчальною, оскільки життєписи видатних діячів містять надзвичайно цінний матеріал. Через їх біографію пропонується певна модель поведінки у суспільстві.

У 9 класі на уроках історії продовжується знайомство учнів з видатними постатями української історії. За допомогою різноманітних методів і прийомів формується розуміння їх місця в історії. Цьому сприяє відповідно підібраний матеріал (архівні документи, спогади, фото тощо).

Під час вивчення теми «Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії в другій половині XIX ст.» учні знайомляться, характеризують та оцінюють діяльність представників основних течій суспільно-політичного руху – М. Грушевського, В. Федорського, І. Франка.

У темі «Створення українських політичних партій» учні заповнюють текстову таблицю, опрацьовуючи відповідний параграф і документи до підручника.

Назва партії	Час заснування	Керівники	Програмні засади
--------------	----------------	-----------	------------------

Учитель пояснює поняття «автономісти», «федералісти», «самостійники», допомагає з'ясувати, до якої течії належали Б. Грінченко, С. Єфремов, М. Міхновський, М. Порш, С. Петлюра, Є. Чикаленко.

Серед інших історичних постатей автори підручника виділяють постать митрополита А. Шептицького, який об'єднав зусилля греко-католицьких священників і світської інтелігенції у досягненні спільної мети – національного визволення. За допомоги вчителя учні визначають їх роль і місце у національно-визвольному русі, дають оцінку їх діяльності.

Таким чином, у підручнику проводиться думка про те, що український народ в усі часи історії мав видатних лідерів – організаторів боротьби за незалежність і власну державу. На прикладі їх життя й діяльності учні переконуються, що в ім'я високих ідей такі особистості свої власні інтереси підпорядковували суспільним, що є повчальним і гідним для наслідування.

Важливим чинником виховання є вивчення історії рідного краю. Головне завдання вивчення історії рідного краю – формування історичного мислення, логіки історичного пізнання та розуміння історичного процесу на конкретних прикладах регіональної, близької учням історії. Історичне краєзнавство формує історичну пам'ять, яка зберігає джерела історичного процесу і відтворює історичний досвід суспільства.

У процесі навчання історії рідного краю найбільш ґрунтовно розкривається поняття «історична пам'ять», формується мислення та досвід, які необхідні для виховання молоді.

Формування в учнів уявлень про територію, яку в давнину заселяли предки сучасних українців тісно пов'язане з вивченням історії української державності, адже, як відомо, територія є однією з важливих ознак держави. Одним із важливих напрямів виховання в учнів патріотизму, національної самосвідомості є формування уявлень про історію складання території нашої країни. Учні мають знати, що територія сучасної української держави в минулому не співпадала з сьогодишньою; що, крім політичних (державних) меж, є ще й етнічні, які не співпадали. Населення України, яке згодом утворило український народ, українську націю, в певні періоди історії мало лише етнічні межі, а політичних (державних) або не мали зовсім, або вони зазнавали величезних змін. Боротьба за те, щоб етнічні межі співпадали з політичними, – була однією з найважливіших напрямів боротьби народу, однією з форм його самоствердження.

Під час вивчення історії України учні дізнаються, які народи в давнину проживали на території нашої країни, коли і як почав зароджуватися і формуватися український етнос, як природно-географічні чинники впливали на економічні та політичні процеси на українських землях.

Осягаючи причинно-наслідкові зв'язки, учні усвідомлюють важливість територіального фактору в історії творення нації та держави, в її збереженні та діяльності.

Просторові уявлення учнів формуються на уроках «Включення українських земель до складу Російської імперії» та «Включення українських земель до складу Австрійської імперії». Цьому сприяють наочний, словесно-друкований і реконструктивний методи навчання, робота з атласом.

Учні можуть поєднувати роботу з навчальним матеріалом підручника і відповідною картою атласу. На нашу думку, найбільш ефективними при вивченні цих тем можуть бути словесно-друкований і проблемний методи навчання.

Виховуюче навчання – об'єктивно існуючий процес, який сприяє цілеспрямованому формуванню особистості, її світогляду, морально-вольових якостей, позитивних соціальних і пізнавальних інтересів; а також як спеціально організована діяльність учнів з метою реалізації конкретно визначених завдань.

Шкільний курс історії України, зокрема у 9 класі, є важливим засобом формування історичної свідомості учнів, їх самоідентифікації та почуття власної гідності на основі осмислення соціального і морального досвіду минулих поколінь. Ці завдання знаходять свою конкретну реалізацію в навчальній книзі-підручнику, що має чітко визначену виховну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Золотухіна С. Т. Тенденції розвитку виховуючого навчання / С. Т. Золотухіна. – Х. : Основа, 1995. – 291 с.
2. Гербарт И. Ф. Идеи педагогического плана для среднего воспитанника / И. Ф. Гербарт // Избранные педагогические сочинения. – М. : Государственное учебно-педагогическое из-во наркомпроса РСФСР, 1940. – 292 с.
3. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: [навчальний посібник для студентів пед. навч. Закладів] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : Основа, 1997. – 138 с.
4. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал / М. Г. Іванчук. – Чернівці : Рута, 2004. – 360 с.
5. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів – К. : Видавничий дім «Освіта». – 2013. – 45 с.
6. Щуркова Н. Е. Когда урок воспитывает. Нравственный аспект / Н. Е. Щуркова. – М. : Педагогика, 2001. – 128 с.
7. Сериков В. В. Обучение как вид педагогической деятельности / В. В. Сериков. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
8. Мороз П. В. Місце і роль шкільного підручника історії в умовах дослідницького навчання / П. В. Мороз // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / Ін-т педагогіки НАПН України. – К. : Пед. думка, 2009. – Вип. 9. – С. 507–518
9. Чубукова Т. О. Проблеми підручника з елективного курсу «Історія України першої половини ХХ ст. в особах» / Т. О. Чубукова // Проблеми сучасного підручника зб.наук.праць / Ін-т педагогіки НАПН України. – К. : Пед. думка, 2009. – Вип. 9. – С. 492–497.
10. Удод О. Історія і духовність / О. Удод. – К. : Генеза, 1999. – 145 с.

УДК 373.5.016

Майнаєв Ф. Я.

Луганський національний
університет ім. Т. Г. Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОЦІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «КУЛЬТУРА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» У 7 КЛАСІ

У статті розглядаються особливості використання на уроці історії інноваційних форм і методів навчання через інформаційно-комунікаційні технології в аспекті особистісно орієнтованого навчання.

Ключові слова: анонс наступного уроку, історичний диктант «із ключем», модель уроку, навчальне відео, прийом «пазлування», прогнозування, творчо-пошукова діяльність учнів, тьютер.

Майнаєв Ф. Я. Использование информационно-коммуникационных технологий на уроке истории Украины во время изучения темы «Культура Галицко-Волынского государства» в 7 классе. В статье рассматриваются особенности использования инновационных форм и методов обучения через информационно-коммуникационные технологии в аспекте лично ориентированного обучения.

Ключевые слова: анонс следующего урока, исторический диктант «с ключом», модель урока, прием «пазлов», прогнозирование, творческо-поисковая деятельность учащихся, тьютер.

Mainaev F.Ya. The usage of information and communications technology on the lesson of the history of Ukraine during the studying of the “Culture of Galytsko-Volynskogo state” theme in the 7th form. The features of innovation forms and study methods use in the aspect of personally-directed study are considered in the article.

Key words: the next lesson preview, historical dictation “with key”, the model of the lesson, the puzzle method, the prognostication, creative-searching action of the pupils, tutor.

Основним завданням сучасної освіти є виховання творчої особистості, здатної регенерувати нові ідеї. Цього вимагає Національна доктрина розвитку освіти, Державна Національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)», загальнонаціональний проект «Відкритий світ», оновлений Державний стандарт, вимагає саме життя. Це означає, що сучасний урок має не тільки сприяти опануванню учнями конкретних знань, але й формувати в них здатність до творчої пошукової діяльності, готувати до життя в інформаційно насиченому середовищі. Тому «пріоритетом розвитку освіти, як відзначає Національна доктрина розвитку освіти в Україні, є впровадження сучасних ІКТ, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [2].

Отже, ІКТ повинні стати невід'ємним атрибутом навчального процесу.

ІКТ – процес підготовки та передачі інформації тому, кого навчають, шляхом застосування комп'ютерної техніки.